

**Krajská pedagogicko - psychologická
poradňa**

Mládežnícka 34

974 01 Banská Bystrica

☎ 048/4134751-2

Fax: 048/4137289

e-mail: kpppbb@svsbb.sk

<http://kpppbb.svsbb.sk>

ŠIKANOVANIE AKO PEDAGOGICKÝ PROBLÉM

- **ÚVOD - JE NUTNÉ VENOVAŤ SA ŠIKANOVANIU?**
- **ZÁKLADNÝ PRINCÍP PRI RIEŠENÍ PROBLÉMU**
- **TVORBA KOMPLEXNEJ STRATÉGIE**
- **TVORBA SYSTÉMU VÝCHOVNÝCH OPATRENÍ**
- **SPÔSOB VYHLÁSENIA A KONKRÉTNE AKTIVITY**
- **VYMEDZENIE A KONTROLA KRÍZOVÝCH MIEST A SITUÁCIÍ**
- **REALIZÁCIA VÝCHOVNÝCH OPATRENÍ**
- **VYUŽITIE VOĽNÉHO ČASU AKO PREVENCIA ŠIKANOVANIA**
- **VYUŽITIE DOTAZNÍKA O ŠIKANOVANÍ**
- **ŠIKANOVANIE AKO FENOMÉN TRESTNEJ ČINNOSTI**
  - **vymedzenie základných pojmov**
  - **šikanovanie ako trestný čin**
  - **problémy pri posudzovaní šikanovania**
- **ZÁVER**
- **ZOZNAM LITERATÚRY**
- **PRÍLOHA Č. 1. DOTAZNÍK O ŠIKANOVANÍ**
- **PRÍLOHA Č. 2. SCHÉMA POSTUPU PRI ŠIKANOVANÍ**

ÚVOD - JE NUTNÉ VENOVAŤ SA ŠIKANOVANIU?

Chicane je slovo francúzskeho pôvodu a znamená zlomyselné obťažovanie, týranie, sužovanie, prenasledovanie.

Vyskytuje sa takýto jav šikanovania na našich školách skutočne v takom rozsahu, aby sme sa ním museli osobitne zaoberať na poradách, písať metodické materiály, vypracovávať stratégie a výchovné opatrenia na ich zvládanie?

Na túto otázku si odpovedzte sami po preštudovaní niekoľkých abstraktných čísel, za ktorými však treba vidieť konkrétne osudy vašich študentov.

Pred desiatimi rokmi sme na Krajskej pedagogicko-psychologickej poradni (KPPP) realizovali prieskum u 70% študentov prvých ročníkov SOU v celom bývalom Stredoslovenskom kraji. Dotazník o šikanovaní vyplnilo počas dvoch rokov 23 703 prvákov na 80-tich SOU.

Niektoré výsledky:

	výskyt šikanovania udáva	sám som šikanovaný
--	--------------------------	--------------------

1. prieskum v šk. r. 1987/88	32,1% prvákov	13,9% prvákov
2. prieskum v šk. r. 1988/89	13,9% prvákov	9,7% prvákov

Dozvedeli sme sa, že pri prvom prieskume sa 3595 prvákov s problémom šikanovania stretlo, či už priamo alebo nepriamo a vie o jeho výskyte na škole a 1568 prvákov bolo priamo šikanovaných.

Čísla druhého prieskumu sú v oboch zisteniach výrazne nižšie. Výsledky potvrdzujú skúsenosti uvádzané v odbornej literatúre, že už samotné zverejnenie a zisťovanie výskytu šikanovania znižuje stretávanie sa s týmto javom (pri druhom prieskume zníženie o 18,2%) ako aj prípady konkrétneho šikanovania (v našej vzorke bolo priamo šikanovaných o 568 prvákov).

V rokoch 1992-94 sme na vybraných stredných školách v bývalom Stredoslovenskom kraji zisťovali vzory sociálnej maladaptácie stredoškolskej mládeže. Dotazník vyplnilo 1022 študentov, pričom rovnomerne boli zastúpené všetky ročníky, aj typy škôl (SOU, SOŠ, GY.)

V tomto dotazníku udávalo 40% študentov, že podľa ich názoru sa šikanovanie vyskytuje v ich okolí a 37% udávalo, že pozná niekoho, kto šikanuje alebo je šikanovaný. 9% študentov udávalo, že by dokázali použiť nátlak a násilie pri „vybavovaní si svojich záležitostí“.

(Presne spracované údaje o výsledkoch prieskumov sa nachádzajú na KPPP).

V marci 1997 sa na KPPP obrátil riaditeľ SOU s požiadavkou o pomoc pri riešení problému šikanovania priamo na škole a v DM. Tento problém prepukol po úteku študenta zo školy domov a napísaní listu, kde uvádza, že je šikanovaný.

(Kompletné výsledky nášho postupu vo forme správy sú na KPPP).

Pri riešení problému šikanovania (ale aj ostatných výchovných problémov) je možné riešiť ho z hľadiska prevenčného (pokiaľ máme 100% istotu, že sa na našej škole nevyskytuje) a represívneho alebo sankčného, pokiaľ je to reálne zistený problém našej školy.

My sa domnievame, že tieto pohľady spolu veľmi úzko súvisia, pretože aj pri sankčných opatreniach musíme myslieť na to, ako budeme postupovať ďalej, keď sa nám podarí šikanovanie zlikvidovať, aby sa opäť neobjavilo. Naopak platí, že preventívne opatrenia musia obsahovať stratégiu, čo v prípade, keď sa šikanovanie predsa len objaví. V našom materiáli teda nebudeme striktné tieto dva pohľady rozlišovať.

Základný princíp ktorý musí platiť od prvého dňa školského roka bez výnimky pre všetkých študentov, rodičov aj pracovníkov školy, domova mládeže, praktického pracoviska súčasne je:

„SME ŠKOLA, KDE SA ŠIKANOVANIE A VYDIERANIE NETOLERUJE !“

Aj keď nám nechýba pedagogický optimizmus uvedomujeme si, že je ľahké toto vyhlásiť, ale ťažké každý deň dôsledne dodržiavať stratégiu, ktorú sme pred týmto vyhlásením spoločne vypracovali.

Celé výchovné pôsobenie školy, domova mládeže, strediska praktického výcviku musí byť od tohoto vyhlásenia nasmerované proti šikanovaniu. Každému študentovi, aj rodičovi musí byť od prvého dňa v škole jasné, že voči šikanovaniu neexistuje ani minimálna miera tolerancie. Za žiadnu cenu - ani za cenu zrušenia triedy pri nízkom počte študentov, keď niekomu z nich hrozí za vážne previnenie vylúčenie zo školy.

To isté musí platiť aj pre všetkých pedagogických pracovníkov - ani oni sa nesmú dopúšťať beztrestne správania ponížujúceho ľudskú dôstojnosť.

Upozorňujeme na overenú skutočnosť, že po zavedení dôsledných výchovných opatrení je nutné počítat s tým, že sa v prvej fáze správanie zhorší.

Študenti si len overujú či to, čo sme vyhlásili myslíme skutočne vážne a „skúšajú“, čo si môžu dovoliť. Ďalej je prirodzené, že pri dôslednom sledovaní kritických miest, aj aktérov sa vlastne len zviditeľnia činy, ktoré boli doteraz skryté a my môžeme mať mylný dojem, že opatreniami sme správanie vyvolali.

1. TVORBA KOMPLEXNEJ STRATÉGIE

Pred vyhlásením tohto princípu je veľmi dôležité predebatovať v spolupráci so všetkými pedagogickými pracovníkmi školy, domova mládeže, aj praktického výcviku preventívne opatrenia a vypracovať komplexný prístup, či stratégiu.

Presné vymedzenie a ujasnenie si toho, čo budeme za šikanovanie považovať, aké prejavy správania zadefinujeme ako tvrdé šikanovanie alebo menej závažné, je nevyhnutnou podmienkou úspešnosti celého nášho snaženia.

Pri tvorbe stratégie je užitočné uvedomiť si, že efektívna stratégia musí spĺňať určité kritériá:

- a) stratégia musí obsahovať základné princípy a presne vymedzené pravidlá žiaduceho aj nežiaduceho správania, ako aj súbor odmien za ich dodržanie a trestov za porušenie;
- b) je vhodnejšie použiť pri formulovaní pravidiel pozitívne vyjadrenia, tzn. definovať nie čo robiť nesmú, ale čo robiť majú ako model správania, keď sa do určitej situácie dostanú (napr.: pri zistení šikanovania zabezpečíme, urobíme .....(konkrétne čo,);
- c) dobrá stratégia umožňuje priebežné monitorovanie a obsahuje v sebe ukazovatele úspešnosti (napr. sledovanie počtu bitiek na určitom mieste za určitý čas, ap.)
- d) je dôležité po určitom období prehodnotiť na základe objektívne zistených kritérií jej efektivitu a operatívne meniť na základe zistení pravidiel;
- e) neúčinná stratégia je kontraproduktívna a vedie k zvýšeniu výskytu problémov;
- f) ďalšou podmienkou úspešnosti dobrej stratégie je jej pochopenie a prijatie nielen študentmi, rodičmi, ale aj všetkými pedagogickými pracovníkmi;
- g) stratégia musí obsahovať aj ciele a výchovné metódy, akými dosiahneme zmenu v atmosfére školy tak, aby študenti mali úctu k sebe, aj iným, efektívne komunikovali, boli empatickí, dokázali spolupracovať, konflikty riešili alternatívnym nenásilným spôsobom - to sú všetko prejavy správania sa pôsobiace preventívne proti šikanovaniu.

2. TVORBA SYSTÉMU VÝCHOVNÝCH OPATRENÍ

Pri spoločnom vytváraní systému výchovných opatrení v rámci celoškolskej stratégie proti šikanovaniu berme do úvahy niektoré zásady účinného trestania:

- a) trestom sa celá aféra končí a aktér má šancu začať nový život - ďalšie tresty, výčitky, vykrikovanie a neustále pripomínanie previnenia vyvolávajú odpor a obranné reakcie;
- b) odsudzovať treba predovšetkým čin, a nie dieťa, aby malo šancu nápravy;

- c) za jeden čin ukladáme v spolupráci so všetkými pedagógmi a rodinou jeden adekvátny trest (v praxi sa stretávame s tým, že dieťa dostane za jedno previnenie jeden trest v škole, tri doma, dva v domove mládeže a tento nekonečný kolobeh trestov mu nedáva veľa šancí, chuti ani duševných síl na zmenu);
- d) pokiaľ zistíme, že niektoré výchovné opatrenie sa mňa účinkom (či už odmena, alebo trest) a neprináša pri uplatnení žiadnu pozitívnu zmenu operatívne ho meníme po určitom čase;
- e) efekt prináša presne vymedzený register trestov za určitý vymedzený prejav nežiaduceho správania, s ktorým sú všetci oboznámení (samozrejme musí sa aj dôsledne dodržiavať).

Na zistenie skutočne účinných výchovných opatrení a systému odmien a trestov môžeme využiť metódy napr. párového porovnania, hierarchické usporiadanie určitého registra alebo škálovanie. Pri zvolení takéhoto postupu vám môžeme ponúknuť konkrétnu pomoc vo forme konzultácie, zostavenia metodiky, vyškolenie na jej realizáciu, aj interpretáciu výsledkov.

Domnievame sa, že je vhodné začleniť riešenie tohoto problému aj do školského poriadku, ale tak, aby bolo skutočne pre študentov efektívne. Oni sami nám môžu pomôcť formou ankety, dotazníka, brainstormingom navrhnuť vhodné opatrenia, či už v rámci prevencie, alebo represie, svoje práva a povinnosti, aj systém odmien a trestov. Zaangažovaním všetkých študentov do riešenia problému zvýšime účinnosť všetkých nimi navrhnutých a prijatých výchovných opatrení.

Je možné, že takýmto spôsobom získame na každej škole diametrálne odlišné registre odmien aj trestov v závislosti od typu školy, regiónu a sociokultúrnych podmienok.

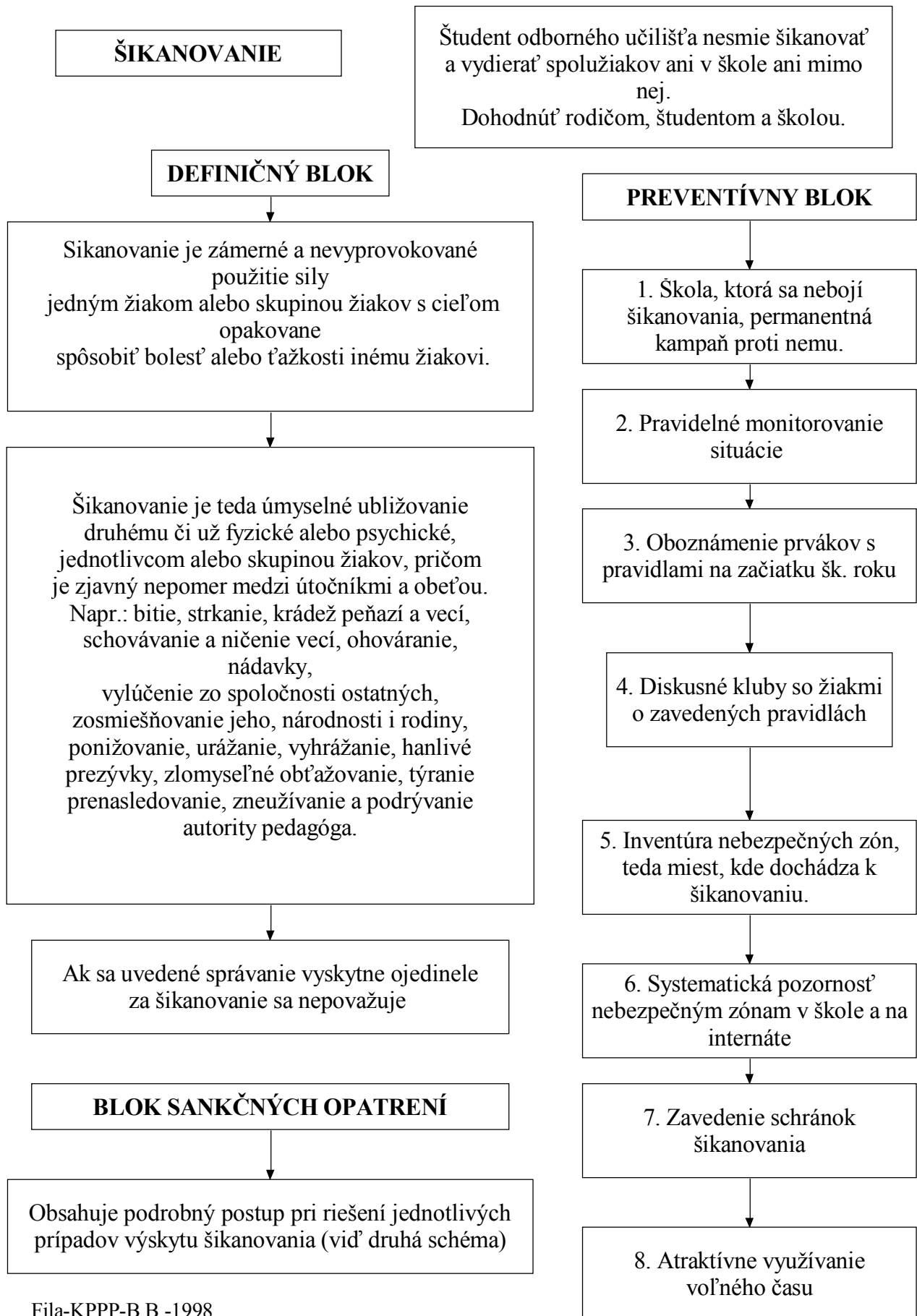
3. SPÔSOB VYHLÁSENIA A KONKRÉTNE AKTIVITY PRI RIEŠENÍ ŠIKANOVANIA

Vieme, že ritualizácia, slávnosť a vážnosť určitej chvíle dodáva vyhláseniu veľkú váhu a zvýrazňuje jeho dôležitosť. Vyhlásenie boja proti šikanovaniu by malo byť frontálnym útokom vo všetkých oblastiach života školy, DM, strediska výcviku aj mimo školy.

Niektoré nápady:

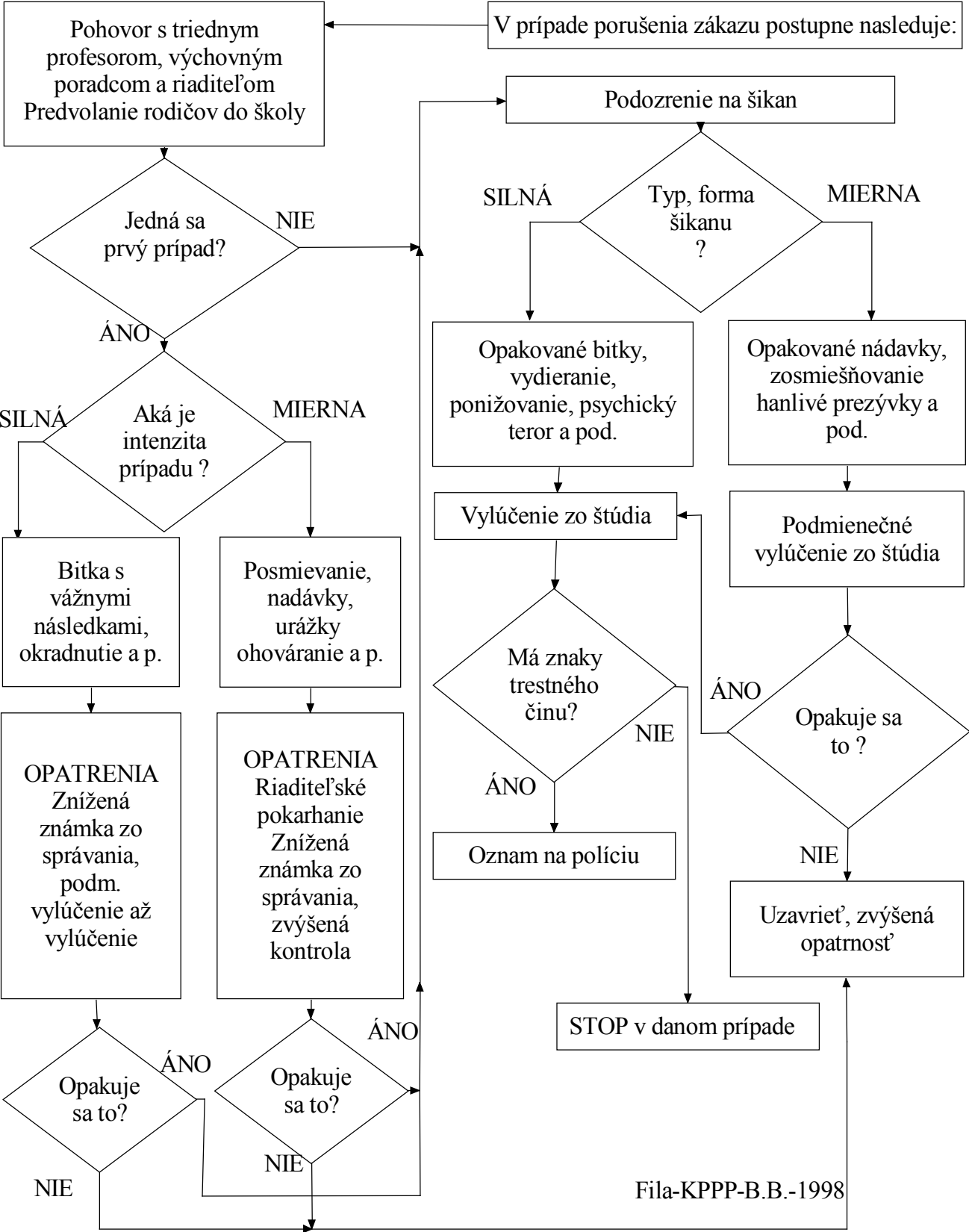
- slávnostné vyhlásenie boja proti šikanovaniu v prvý deň školského roka
- slávnostný podpis zmluvy o „vzájomnom neútočení“ - musí byť konkrétna a kontrolovateľná
- zmapovanie situácie o výskyte šikanovania na škole anonymným dotazníkom
- pravidelné opakovanie mapovania situácie dotazníkom, prípadne iné formy zisťovania šikanovania
- počas školského roka vyhlásenie týždňa boja proti šikanovaniu, v rámci ktorého napr. navštívia študenti verejné súdne pojednávanie šikanovania, výtvarná súťaž, relácia v rozhlase, ap.
- výstava fotodokumentácie zachycujúcej šikanovanie v škole aj mimo nej (aj v minulosti)
- riešenie modelových situácií šikanovania na hodinách etiky
- súťaž o najlepšiu plagát pri kampani proti šikanovaniu
- spoločná estetická úprava kritických miest, kde sa šikanovanie vyskytovalo podľa návrhov študentov
- súbežné zvolenie „senátu“ zo zástupcov tried a pedagógov školy, ktorý by prejednával a sankcionoval jednotlivé prípady šikanovania podľa školského zákonníka
- na hodinách etiky brainstorming nápadov na konkrétne odmeny a tresty
- súťaž o logo a nápis na tričká proti šikanovaniu, ktoré potom môžu byť zahrnuté do odmien
- symbolické „lúčenie, zničenie“ minulosti zviazanej so šikanovaním
- oboznámenie sa s Trestným zákonom a základnými informáciami o šikanovaní - referáty študentov, diskusné kluby, články v školskom časopise, besedy s právnikom, ap.

Všetky spôsoby vyhlásenia a zverejňovania šikanovania musia byť súčasťou celkovej stratégie, musia mať zmysel, musia byť naplnené skutočnými činmi a emocionálne tak silné, aby mali dopad na zmenu postoja študentov k šikanovaniu.

Študent odborného učilišťa nesmie šikanovať a vydierať spolužiakov ani v škole ani mimo nej.
Dohodnúť s rodičom, študentom a školou

V každej fáze problému je možné žiadať o psychologické vyšetrenie na KPPP

Fila-KPPP-B.B.-1998

4. VYMEDZENIE KRÍZOVÝCH MIEST A VYTVORENIE SYSTÉMU ICH KONTORLY

Tu ide o ujasnenie toho, čo budeme za šikanovanie považovať, aké presné prejavy v správaní napĺňajú podstatu šikanovania a ako má zareagovať pedagóg alebo ktokoľvek iný, keď sa stane aj náhodným svedkom takého správania. Presné kritické miesta, čas, spôsoby a situácie môžeme zistiť dotazníkom. Po jeho spracovaní a vyhodnotení vytvoríme systém kontrolných opatrení.

Buď ponecháme v kompetencii pedagóga ako situáciu zvládne, alebo sa ako škola ujednotíme na základných technických pravidlách platných pre študentov aj pedagógov- komu sa má prípad hlásiť, kam sa má vinník odvieť, kto kde zabezpečí dozor, ako ochrániť obeť šikanovania, kto bude zodpovedný za riešenie konkrétnych prípadov pokiaľ sa vyskytnú atď.

5. REALIZÁCIA VÝCHOVNÝCH OPATRENÍ

Je veľmi dôležité premyslieť, akým spôsobom budeme udeľovať odmeny a tresty.

Výchovný účinok môže mať trest aj odmena pre ostatných (nie toho koho sa priamo dotýka) len vtedy, keď sú o ňom adresne informovaní ako o dôsledku skutočného správania. Znamená to pre ostatných aj potvrdenie toho, že to čo sme vyhlásili myslíme vážne a sami dodržiavame, a že ponosú reálne dôsledky za svoje správanie.

Tu je potrebné opatrne zvažovať, aký účinok bude mať určitá forma zverejnenia.

- Môžeme totiž vyvolať pocit falošného hrdinstva pri vyhlásení a osobnom pranierovaní vinníka na verejnom zhromaždení školy.
- Vyvolanie nenávisťi voči obeti predhodenej davu bez možnosti brániť sa tiež nie je žiaduce.
- Anonymné a neosobné vyhlásenie cez rozhlas zasa nevyvolá silné emocionálne zážitky, ktoré pomáhajú tvoriť pocit vlastnej zodpovednosti za svoje činy.

Mohli by sme napríklad vyhlásiť mimoriadnu triednickú hodinu v jeden deň, v jednu hodinu na celej škole, kde každý triedny profesor informuje v podobnom duchu, tzn. adresne, kto, čo spravil, čo porušil, aké mal možnosti nápravy, za čo bol vylúčený, preradený alebo inak potrestaný.

Dôležité je zamerať sa viac na odsúdenie činu, ako človeka, aby mal predsa len možnosť odčiniť svoje hriechy. Dôvernejšia atmosféra v triede umožňuje klásť otázky triednemu, navrhovať možné iné opatrenia a dohodnúť sa na ďalšej stratégii, aby sa niečo podobné neopakovalo.

6. VYUŽITIE VOLNÉHO ČASU AKO PREVENCIA VOČI ŠIKANOVANIU

Zmysluplné využívanie voľného času v škole počas prestávok, po vyučovaní aj mimo školy je jednou zo základných podmienok úspešného preventívneho pôsobenia. Keď som zaujatý niečím užitočným a zaujímavým, nemám čas, ani chuť vymýšľať, komu by som naschvál ublížil šikanovaním. Odporúčame tiež prehodnotiť zákaz vstupu na školské ihriská v areáli po vyučovaní aj keď vieme, že je ťažké nájsť spôsob ako by sa dali využívať najmä z hľadiska bezpečnosti detí.

Pri návštevách škôl sa stále stretávame aj s takými javmi, že pingpongové stoly, počítače, klavíry, knižnice sú pozamkované, neprístupné počas prestávok a po vyučovaní. Aj keď chápeme obavu o ich zničenie, či stratu domnievame sa, že je užitočnejšie dať ich za určitých presných pravidiel voľne k dispozícii. Je možné uvažovať aj o poskytovaní a požičiavaní atraktívnych vecí alebo činností ako odmeny za žiaduce správanie.

7. VYUŽITIE DOTAZNÍKA O ŠIKANOVANÍ

V našom materiáli vám ponúkame jednu z možností zisťovania skutočného výskytu šikanovania priamo v škole formou anonymného dotazníka (Príloha č. 1).

Domnievame sa, že v tejto podobe dostatočne obsiahlo zahŕňa problematiku, aby vám výsledky pomohli pri zostavení a realizácii konkrétnych výchovných preventívnych aj sankčných opatrení.

Je možné vybrať si z dotazníka len tie položky a otázky, ktoré vás konkrétne zaujímajú.

Niekoľko praktických odporúčaní pri práci s dotazníkom:

- dôležité je zabezpečiť anonymitu dotazníka, aby vám študenti bez strachu z prezradenia podali čo najviac informácií - študenti môžu vyplňať dotazník v jeden deň, hodinu, jedným typom pera. Ihneď po vyplnení príde dotazníky do triedy prevziať dôveryhodná osoba a premieša ich spolu s ostatnými, už zozbieranými;
- prieskum sa opakuje aspoň dvakrát do roka, aby sme mali priebežne prehľad o efektívnosti nášho pôsobenia;
- opakovaným prieskumom upozorňujeme študentov, že riešenie problému berieme vážne a zabezpečujeme znižovanie výskytu šikanovania (pozri výsledky v úvode);
- vyhodnotenie a interpretáciu výsledkov zveríme jednej školenej osobe - výchovnému poradcovi, ktorý by mal súčasne celú akciu koordinovať. Tu upozorňujeme na interpretáciu otázky o výskytu šikanovania - celá trieda môže byť napríklad svedkom jedného prípadu šikanovania a uvedie to v dotazníku. Tým sme zistili, že vedia o šikanovaní a nie to, že sa skutočne reálne a konkrétne v toľkých prípadoch vyskytuje;

8. ŠIKANOVANIE AKO FENOMÉN TRESTNEJ ČINNOSTI

Pri riešení problému šikanovania v školách a školských zariadeniach sa v našej odbornej poradenskej praxi často stretávame s tým, že vinníci, aj obeť si málokedy uvedomujú, že v prípadoch šikanovania ide veľmi často o trestné činy a sankcie sa riadia trestným právom.

Predkladáme vám preto stručný prehľad v súčasnosti platnej legislatívy v Slovenskej republike, týkajúcej sa trestnej činnosti v prípade šikanovania. Naším cieľom je pomôcť pedagógom lepšie sa zorientovať v zložitej problematike riešenia tohto vážneho problému.

Vymedzenie základných pojmov

Trestné právo sa rozdeľuje na trestné právo hmotné a trestné právo procesné:

Trestné právo hmotné vymedzuje, čo je trestný čin, aké sú podmienky trestnej zodpovednosti, druhy nápravno-výchovných opatrení, ako aj skutkové podstaty konkrétnych trestných činov.

Trestné právo procesné potom upravuje postup pri vyšetrowaní a stíhaní trestných činov.

Trestný čin sa definuje ako „pre spoločnosť nebezpečný čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone“. Pod znakmi trestného činu sa rozumie skutková podstata činu vymedzená v jednotlivých paragrafoch Trestného zákona (v *materiáli kurzívou uvádzame číslo paragrafu Trestného zákona*).

Páchateľom trestného činu je ten „kto trestný čin spáchal sám“ (§ 9 ods.1). Ak bol trestný čin spáchaný spoločným konaním dvoch alebo viacerých osôb, zodpovedá sa každá z nich, ako by trestný čin spáchala sama (spolupáchatelia) (§ 9 odst.2).

Podľa § 10 odst.1 Trestného zákona účastníkom trestného činu je ten, kto úmyselne:

- a) zosnoval alebo riadil spáchanie trestného činu (organizátor)
- b) naviedol iného na spáchanie trestného činu (návodca)
- c) poskytol inému pomoc na spáchanie trestného činu (pomocník)

Trestne zodpovedný nie je ten, „kto v čase spáchania činu nedovršil pätnásť rok“ (§ 11) a v čase spáchania činu nebol prítčný (§ 12).

Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých sa nachádzajú v *Siedmej hlave trestného zákona*.

Podľa neho je za mladistvého považovaná osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovršila pätnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku (§ 74 ods. 1).

Účelom trestu mladistvého je predovšetkým „vychovať ho na riadneho občana, a to so zreteľom na jeho osobné vlastnosti, na jeho rodinnú výchovu a na prostredie, z ktorého pochádza“ (§ 76).

Súd môže mladistvému uložiť tresty odňatia slobody, prepadnutia vecí, vyhostenia a ak je zárobkovo činný, peňažný trest. Trest zákazu činnosti mu môže súd uložiť len vtedy, ak to nie je na prekážku v príprave na jeho povolanie (§ 78).

Trestné sadzby odňatia slobody ustanovené v trestnom zákone sa u mladistvého znižujú na

polovicu, pričom horná hranica trestnej sadzby nesmie prevyšovať päť a dolná hranica jeden rok (§79 odst.1). V prípade, že mladistvý spáchal trestný čin, ktorého stupeň nebezpečnosti pre spoločnosť je mimoriadne vysoký, môže mu súd uložiť trest odňatia slobody na päť až desať rokov (§ 79 odst.2).

Trest odňatia slobody sa u osôb, ktoré neprekročili osemnásť rok vykonáva v nápravno-výchovných ústavoch pre mladistvých (§ 81 odst.1).

Pri podmienечnom odsúdení súd určí skúšobnú dobu na jeden až tri roky (§ 82). Ak súd upustil od potrestania mladistvého, môže požiadať toho, kto je oprávnený ponúknuť záruku za jeho nápravu, aby mladistvý žil riadnym životom (§ 77 odst.1).

Súd môže upustiť od potrestania mladistvého aj vtedy, keď má za to, že ochranná výchova, ktorú zároveň ukladá, zabezpečí nápravu mladistvého lepšie ako trest (§ 77 odst.1).

Ochrannú výchovu môže mladistvému súd určiť podľa § 84 odst.1 Trestného zákona vtedy, ak:

- a) o jeho výchovu nie je primerane postarané
- b) jeho doterajšia výchova bola zanedbaná
- c) vyžaduje to prostredie, v ktorom mladistvý žije

Ochranná výchova sa podľa § 85 odst.1 Trestného zákona vykonáva v osobitných výchovných zariadeniach a ak to vyžaduje zdravotný stav chovanca v liečebnom ústave.

Chovanec sa tu pod riadnym pedagogickým vedením pripravuje na budúce povolanie (§ 85 odst.2). V súvislosti s posúdením, či má byť nariadená ochranná výchova mladistvého, ukladá sa spravidla orgánu poverenému starostlivosťou o mládež zistiť stupeň rozumového a mravného vývoja mladistvého, jeho povahu, pomery a prostredie, v ktorom žil a bol vychovávaný (§ 292).

Šikanovanie ako trestný čin

Šikanovania sa bezprostredne dotýka § 235 a 237 Trestného zákona v jeho ôsmej hlave, v ktorej sú uvedené skutkové podstaty trestných činov proti slobode a ľudskej dôstojnosti.

Vydieranie vymedzuje § 235 ako trestný čin, ktorého sa dopúšťa ten, „kto iného násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy núti, aby niečo konal, opomenul alebo trpel.“

Páchateľ tohoto trestného činu sa potresce odňatím slobody až na tri roky (§ 235 odst.1).

Odňatím slobody na dva až osem rokov alebo peňažným trestom sa páchatel' potresce, ak spáchal tento čin ako člen organizovanej skupiny, ak ho spáchal so zbraňou, alebo ak ním spôsobil ťažkú ujmu na zdraví alebo značnú škodu (§ 235 odst. 2).

Páchateľ sa potresce odňatím slobody na päť až dvanásť rokov, ak týmto trestným činom spôsobil smrť alebo veľkú škodu (§ 235 odst.3).

Útlak sa v § 237 označuje ako trestný čin, ktorého sa dopúšťa ten, „kto iného núti, zneužívajúc jeho tiešeň alebo závislosť, aby niečo konal, opomenul alebo trpel“, za čo býva potrestaný odňatím slobody až na dva roky alebo peňažným trestom.

Obmedzovania slobody a vyznania sa podľa § 236 dopúšťa ten, „kto násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou ťažkej ujmy:

- a) núti iného na účasť na náboženskom úkone
- b) zdržuje iného bez oprávnenia od takejto účasti
- c) inému v slobode vyznania ináč bráni

Potresce sa odňatím slobody až na dva roky alebo peňažným trestom.“

Problémy pri posudzovaní šikanovania

Tu uvádzame niekoľko poznámok, kedy môže byť pri výskyte a posudzovaní konkrétnych spôsobov šikanovania v škole podozrenie na páchanie trestného činu a je nutné kontaktovať políciu:

- Pri šikanovaní sa môžeme stretnúť „len“ s vyhrázaním. Pokiaľ tým vzbudí agresor u iného dôvodnú obavu a dôsledkom je neblahý psychický účinok na obeť, ide tiež o trestný čin. Aj keď sa to dospelému môže zdať banálne, dieťa tým psychicky trpí a možné sú aj trvalé následky.
- Násilné odobratie vecí (peniaze, hračky, oblečenie a pod.) aj malej finančnej hodnoty môže byť

kvalifikované ako trestný čin lúpeže. Rozhodujúci je totiž samotný fakt, že bolo použité násilie a nie výška hmotnej straty.

- Pokiaľ sa šikanovanie prejaví na zdravotnom stave poškodeného, môže ísť o trestný čin ublíženia na zdraví. V tom prípade je nutné ošetrovanie lekára a jeho odborné vyjadrenie.
- Ak je šikanovanie založené na úmyselnom poškodení vecí obete, môže ísť o trestný čin poškodzovania cudzej veci.
- Je dôležité si uvedomiť, že keď sú páchatelmi deti mladšie ako 15 rokov, nie sú trestne zodpovedné. To však neznamená, že nemôžu byť postihnuté iným spôsobom, pokiaľ bežné výchovné postupy nemajú účinnosť. V takých prípadoch je nutné obrátiť sa na sociálneho kurátora mládeže odboru sociálnych vecí príslušného mestského alebo okresného úradu. Kurátor je oprávnený vo vážnych a odôvodnených prípadoch na základe šetrenia vydať predbežné opatrenie na umiestnenie dieťaťa do príslušného ústavu. Toto opatrenie platí až do vydania riadneho rozsudku súdu. Z praxe vieme, že realizovať tieto opatrenia je ťažké .
- Sexuálne formy šikanovania môžu byť zahrnuté pod trestné činy pokusu o znásilnenie, znásilnenie, pohlavné zneužívanie alebo kupliarstvo.
- Rodičia sa pri zanedbávaní výchovy (túlanie, ponocovanie, asociálne správanie) dopúšťajú trestného činu ohrozovania mravnej výchovy, ak svojmu dieťaťu umožňujú viesť záhaľčivý alebo nemravný život a je možné ich pri dokázaní činu odsúdiť.
- Pokiaľ k šikanovaniu dochádza v priebehu vyučovania, nesie plnú zodpovednosť za vzniknutú ujmu školské zariadenie a jeho zriaďovateľ. Rodič preto môže požadovať náhradu škody na veciach, aj na zdraví.

ZÁVER

Uvedomujeme si, že šikanovanie, a vydieranie je natoľko závažný problém, že nie je možné vyriešiť ho niekoľkými odporúčaniami. Neexistuje jednoduché riešenie, ani hotové návody.

KPPP vám môže poskytnúť odborné metodické a informačné materiály, kde sa o princípoch i využiteľných metódach zvládania nežiaducich prejavov správania (šikanovania, aj iných) hovorí. Môžeme vám taktiež pomôcť vytvoriť niektoré konkrétne dotazníky, zostaviť škály, prípadne ich realizovať spolu s vami v praxi, zinterpretovať a vyškoliť vás v práci s nimi.

Náročná tvorba výchovného systému v podmienkach školy založeného na poznaní reality a každodenné dôsledné a vyčerpávajúce dodržiavanie vlastného výchovného postupu je však už len v rukách a pôsobnosti pedagógov priamo na školách v úzkej spolupráci s rodinou, aj študentmi.

ZOZNAM LITERATÚRY

- Bear & Bear: Disciplína v škole. Vydala: Nadácia Orava pre demokraciu vo vzdelávaní, jún 997.
- Fila, Stanislav.: Správa o prieskume sociálnych vzťahov na SOU. KPPP, Banská Bystrica 1997.
- Franeková, Jana: Šikanovanie v školskom prostredí. Záverečná práca UMB, Banská Bystrica 1996.
- Kariková, Soňa: Analýza javu vydierania v podmienkach SOU Stredoslovenského kraja. Záverečná práca PGŠ, FFUK Bratislava 1989
- Kariková, S.: K problematike šikanovania v SOU In.: Odborná výchova č. 3/1988 roč.39.
- Kariková, S.: Aký je žiak ktorý vydiera? In.: Odborná výchova č. 5-6/1993, roč.43, str. 52-54 .
- Kolář, Michal.: Skrytý svět šikanování. Portál, Praha 1997.
- František Koukolík, Jana Drtilová: Vzpoura deprivantů. Makropulos Praha 1996
- Krumbholz & Krumbholz: Zmena detského správania. Interný preklad KPPP Banská Bystrica
- Metodický materiál: Ako čeliť šikanovaniu. Metodické centrum, Bratislava 1997 .
- Říčan, Pavel.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Portál, Praha 1995.
- Sborník metod: Čelíme šikanování. IPPP, Praha 1995
- Zborník: Aktuálne problémy mládeže a podiel PPP na ich riešení. KPPP Banská Bystrica 1996.
- Žilínčíková Daniela: Šikanovanie medzi deťmi. Metodický materiál OPPP, Banská Bystrica 1997

Príloha č.1   DOTAZNÍK O VYDIERANÍ A ŠIKANOVANÍ

V poslednom období sa v bežnom živote, ale i na stránkach tlače, v rozhlase, v televízii stretávame s javom, nazývaným vydieranie alebo šikanovanie. Znamená to psychické, aj fyzické napádanie a týranie mladších a slabších. Obyčajne sa tí, čo šikanujú vyhrážajú, aby šikanovaný nikomu nič neprezradil a môžu pod hrozbou násilia telesne iných napádať, vymáhať rôzne služby, nútia vykonávať nezmyselné príkazy, poškodzujú veci, zastrášujú a inak človeka ponižujú.

Tento dotazník slúži na to, aby sme zistili, či sa na vašej škole tiež vyskytujú spolužiaci, ktorí vám uvedeným spôsobom znepríjemňujú život v škole, na praxi alebo v domove mládeže.

Pozorne si prečítajte otázky a zakrúžkujte alebo podčiarknite tie odpovede, ktoré považujete za pravdivé. Odpovede sú dôverné a nebudú zneužitú. Pravdivým vyplnením nám pomôžete riešiť problém šikanovania na vašej škole. Dotazník je anonymný a nemusíte sa podpisovať.

Ďakujeme vám vopred za vyplnenie.

1. Som: chlapec   Ročník _____   Dátum _____
              dievča

2. Vydieranie alebo šikanovanie sa v našej škole: a) vyskytuje   b) nevyskytuje

3. Aký spôsob šikanovania sa vyskytuje (*môžeš presnejšie doplniť a popísať*):

- a) telesné napadnutie, bitky _____
- b) týranie a ubližovanie _____
- c) vymáhanie rôznych „služieb,, predmetov, potravín pod hrozbou násilia a trestu
- d) vykonávanie nezmyselných príkazov _____
- e) poškodzovanie a ničenie vecí _____
- f) sexuálne obťažovanie _____
- g) zastrášovanie a vyhrážanie _____
- h) ponižovanie človeka, jeho rodiny, národnosti, vierovyznania _____
- i) úplné vylúčovanie zo spoločnosti ostatných _____
- j) krádeže _____
- k) iné spôsoby (*uved'te aké*) _____

4. Vydieranie alebo šikanovanie sa najčastejšie vyskytuje na týchto miestach:

	kedy (čas)	kde presne	akým spôsobom
a) v škole	_____	_____	_____
b) v triede	_____	_____	_____
c) v areáli školy	_____	_____	_____
d) v domove mládeže	_____	_____	_____
e) na praxi	_____	_____	_____
f) mimo školy	_____	_____	_____
g) inde (<i>uved'te kde</i>)	_____	_____	_____

5. O šikanovaní a vydieraní som sa rozprával(a):
- so spolužiakmi, so spolubývajúcimi
  - s učiteľmi, vychovávateľmi, majstrami
  - s rodičmi, príbuznými
  - nepovedal som to nikomu, prečo ? _____
6. Ja sám som v nedávnej minulosti (*kedy*) _____
- počul o šikanovaní
  - bol som svedkom vydierania a šikanovania
  - bol som už vydieraný alebo šikanovaný
  - nebol som vydieraný alebo šikanovaný
7. Bol som už vydieraný alebo šikanovaný:
- jedenkrát, neskôr sa to už neopakovalo
  - viackrát
  - som vydieraný alebo šikanovaný sústavne
8. Ak si šikanovaný, kto ťa šikanuje (*pokiaľ chceš môžeš uviesť aj mená*):
- spolužiak
  - spolubývajúci v domove mládeže
  - niekto dospelý
  - nechodí do našej školy
  - niekto iný
9. Chcel by som, aby šikanujúci spolužiaci boli potrestaní:
- verejným pokarhaním pred celým kolektívom žiakov a pedagógov
  - riaditeľským pokarhaním
  - bola im znížená známka zo správania
  - podmienečným vylúčením zo školy
  - vylúčením zo školy
  - preradením na inú školu
  - boli trestne stíhaní políciou
  - neboli potrestaní, lebo ja sám by som sa takto správal voči slabším spolužiakom
  - neboli vôbec potrestaní
  - oznámením rodičom a pohovorom s nimi
  - iné návrhy (aké): _____
10. Napíšte svoj vlastný názor - prečo sa šikanovanie na vašej škole vyskytuje a čo s tým:
- príčiny _____
_____
  - ako by sa dalo odstrániť _____
_____
11. Čo by si chcel(a) zmeniť v škole, v triede, v domove mládeže, na praxi:
_____
_____